

Illés Lajos: Az Új Írás hőskora. Irodalmi történetek, emlékezések
Hét Krajcár Könyvkiadó, Budapest, 2002, 157 p.
ISBN-szám: 963-8250-80-1

/Részletek/

Az olvasóhoz

[...]

Felkerestem a hallgatásra kényszerült, a háttérbe szorított vagy nem jelentőségükhöz méltó módon szereplő költőket: Weöres Sándort, Benjámint Lászlót, Pilinszky Jánost, Kassák Lajost, Tamási Lajost, Sinka Istvánt. Műveiket olykor-olykor – íme a belső viták tükröződései! – kritikai megjegyzésekkel adtuk közre. Például Pilinszky *Rekviemjét*, Weöres verseit, Benjámint *Vérző zászlók alatt* című költeményét, de erre a felemás megoldásra később már nem volt szükség. Az *Új Írás* vetett véget Juhász Ferenc és Nagy László „tetszhalott éveinek”, és fórumot teremtett részükre, vállalva merész kísérleteiket. „...*Lényegében a lap szeretetének segítségével adta meg nekem – emlékezett vissza Juhász Ferenc – azt a belső, sőt, bátran mondhatom, a külső lehetőséget, hogy vegyem azt a depresszióból kilábalni akaró bátorságot, hogy újra fogalmazhassak.*” (1986). Az *Új Írás*ban publikálhatta először Örkény István elbeszéléseit s a híressé vált műfajának az *Egyperces novelláknak* első darabjait. Visszatérésre bíztattam, és szívesen fogadtam azokat a költőket és írókat, akik börtönben raboskodtak, s kiszabadultak. Ajánlatomra

írta Tardos Tibor *És győz az élet!* című irodalmi riportját, amivel ismét a színre léphetett. Először az *Új Írás*ban jelent meg Déry Tibor elbeszéléseivel, a *Számadással* és a *Cirkusszal*, amiket kötetének kéziratából választottunk ki. Itt közöltem a börtönben írt *G. A. úr X.-ben* című utópisztikus regényének részleteit, az általa írt előszóval. Eörsi István eleinte szignóval jegyezhetette kritikai publicisztikáit, majd 1962-ben már névvel közölhettem esszéjét és könyvbírálatát. Bihar Sándor, Buda Ferenc költeményeivel éppúgy találkozhatunk, ahogy Molnár Zoltán, Fekete Gyula szépprózai írásaival is. E szerkesztői munkám emlékét Őrzi Pilinszky János dedikációja a *Rekviem* című kötetében: „*Illés Lajosnak, úgy is mint az Új Írás különlenyomatát, őszinte becsüléssel Pilinszky János (1963 karácsonyán).*” [...]

(2000-2001)

[...]

Veres Péter – az önkéntes belső kritikus

[...]

Részletek Veres Péter 1961. november 6-án kelt leveléből.

Az Új Írás 1961. novemberi számáról (I. évf. 9. sz.) írt levelében a korabeli fiatal prózaírók kerülnek figyelmének középpontjába. Szót ejt az idősebbekről is, de szinte fel-

szabadul, amikor az ifjú elbeszélők írásait értékelheti. Látható örömmel tekinti át az elbeszéléseiket (Nyerges András *Öt óra*, Szalay György *A váza*), jegyzeteiket s karcolataikat (Csoóri Sándor *Falusi impressziók*, Takács Imre *Hematológia*), útirajzát (Tímár Máté *Egy észt kolhozban*), filmnovelláját (Moldova György *Éjszakai villamos*), vitacikkét (Gereblyes Endre *Huszzonegy karóra*). Sőt még a másutt megjelent, az értékeltekkel rokonítható Csák Gyula írására is figyel. A fiatal írókról bemutatott képét gazdagíthatja akaratlanul is, amikor kiemeli és méltatja a *Settembrini szelleme?* című esszéisztikus kritikai jegyzetét. Hiszen nem tudhatja, hogy kit rejt az „r – s” szignó. Megütközik azon, hogy az írója nem névvel jegyzi cikkét. Az anonimitás oka talán – feltételezte – a félelem a megbírált „européer írotípus” pesti híveitől? Holott ő úgy véli, hogy annyira fontos a téma, hogy tanulmányt kellene írni róla. A kritika írója Eörsi István volt, akít 1960 augusztusában engedtek ki a börtönből, ahol 1956 decembere óta raboskodott. Ekkor még nem publikálhatott saját nevén, de az elkövetkező év júliusában már névvel közölhettem a *Költészet és gondolat* című esztétikai tanulmányát. Első ízben már 1961. júniusában publikáltam a *Müncheni keservek* című kritikáját, az ott rendezett – könyvalakban is publikált – kultúr-kritikai kongresszus referátumairól és hozzászólásairól. A *Settembrini szellemé?*-ben Hermann Kesten: *Der Geist der Unruhe* (A nyugtalanság szelleme) című könyvet elemezte és bírálta.

Veres Péter leveléből:

Tímár Máté: érdekes, jóízű és nem ő tehet róla, ha engem nem elégít ki a felszín. Én tudom, hogy „minden másképpen van” (Karinthy). Nem úgy van másképpen, mint Karinthy, a szkeptikus *vélte*, hanem úgy, mint én a realista *tudom*.

Szalay György: nem tudja meggyőzővé tenni. Nem érzem igaznak. Vannak dolgok, amelyeket csak személyes hitelen lehet elmondani, s ezt olyannak érzem. (Az elfuserált irodalom nagyobb része ebben a hibában szenved.) Viszont vannak dolgok – s ilyen Takács Imre jegyzete –, amely novellába kívánkozik, de abban lehetne igazán jó.

Persze az „új”-nak a szólamszerű túlhangsúlyozása ennek a hitelét is csökkenti, csakúgy, mint Csoóri Sándor mezőkövesdi – különben igen érdekes, igen kedves és talpig írói jegyzetének. (Ti. az itt a hiba – szerintem –, hogy *általánosító igénnyel és szemlélettel* írnak meg olyan részjelentéseket, amelyek igazak ugyan, de nem változtatnak azon a tényen, hogy a valóság egésze más arculatot tükröz.) Ti. ide is érvényes, amit Gerelyes E. oly kitűnően ábrázol a maga iskolájában: mindenütt van egy felső réteg, amely egy új – kissé nyers, félművelt és sznob kispolgári „elit” tulajdonságaival mozog és ágál a felszínen, de mondjuk – Mezőkövesd vagy Balmazújváros húszezernyi lakosából csak néhány százra, esetleg pár ezerre vonatkozik. Csák Gyula is írt erről igazán igazat – szociológiailag is érvényest az ÉS legutóbbi számában.

Csoóri másik írása az előbbi erényei mellett még több is: novellába kívánkozik. Írja meg!

Nyerges A.: élményízű, de nem mentes attól az impreszionista zsurnalizmustól, amely átkává vált a nyugati „modern” irodalomnak. Az író belső szemlélete nem „epikai”, de talán nem is irodalmi. Illetve félreérti az irodalmiságot. (Kafka még irodalom, a követők nem) A tendenciájával egyébként nagyon egytértek!

A legfontosabb a vita. Mindegyik hozzászólás jó és igaz. Gerelyes kitűnő szemű ember és amellet *szociológiai kul-*

túrája is van, ami egészen ritka jelenség a fiatalok – és az öregek – között. Persze a legnehezebb kérdés egyrészt az „érdekelteket”, értve a „jól élőket”, és a másik oldalt, a nihilista-hedonista „filozófusokat” megszólaltatni. Attól tartok, még most a XXII. kongresszus után sem fognak megszólalni.

Nemcsak félelem ez, inkább szégyenkezés. Eljutottunk oda, hogy a civilizált *emberállat* ha nem is szégyelli, hogy csak vegetatív életet kíván, de szégyelli ezt meg is indokolni. [...]

Budapest, 1961. november 6.

Veres Péter

[...]

Szövevényes és sokrétű vita alakult ki a dogmatikus s szektás szemlélettel összekapcsolódó puritanizmus s igénytelenség és az életszínvonal emelkedés – állítólag – káros politikai, erkölcsi s kulturális hatásairól, illetve éppen e vonatkozásban előnyös következményeiről. Természetesen terítékre kerültek más, mindezzel összefüggő problémák....Figyelemre méltó fejlemény, hogy az *Új Írásnak* e polémiája, a korabeli viták közül, még a kilencvenes évek második felében is visszhangot keltett és eredeti szellemű

értelmezőre s értékelőre talált. Eörsi István költő, író és műfordító az *Ezerkilencszázhatvanegy* című áttekintő, emlékező és kritikai esszéjében foglalkozik vele. (*A szabadság titokzatos bája* – Esszék, kritikák, portrék / 1967-1997. Palatinus, 1997. 412- 435. o.).

A szerző majd négy esztendeig tartó rabság után – 1960. augusztusában szabadult ki a börtönből – az esszé címében jelzett első „szabad étellel kecsegtető” új évének politikai, társadalmi, irodalmi s kulturális eseményeiről, jelenségeiről s problémáiról ad elgondolkoztató képet. Ekkoriban Lukács Györgynek, a professzorának öregkori főművét: *Az esztétikum sajátosságát* fordította magyar nyelvre. Az ő dolgozószobájából, mely „*az értelem szigetének tetszett*”, nézve – írja – *egyszerre voltak nevetségesek és siralmasak azok a viták, amelyeket közélet-szimuláló szándékkal szítottak a rendszer szorgos ideológusai. Ezek közül az egyik a jövőbe mutatott. Az Új Írás 61/10. számában (A 61/8.-ban I. L.) szerkesztőségi cikk jelent meg, minden bizonnyal ismét Pándi Pál szorgalmas tollából, Kultúra és életszínvonal címen.* (Kultúra és életforma a helyes címe ennek az írásnak. Az esszében idézett tévesen szerepel a folyóirat 8. számának tartalomjegyzékében is. I. L.). A „hamletkedve” kifejtett már ismertetett dilemma „*a fridzsiderszocializmus*” díszítő jelzőjét öltötte magára.” – állapítja meg Eörsi István és hozzáfűzi: *A fridzsider szocializmusnál – magyaráztam meghitt körben – csak egy rosszabb van: a fridzsider nélküli szocializmus.* Kommentárjában megjegyzi, hogy „*...A vitaindító cikkben vívódva érzékeltetett folyamatra nyugaton is felfigyeltek.*” Például a *Le Monde* tudósítójával vitatkozik erről a *Nép-szabadság* szerzője.

„*Ez volt tehát az az év amikor először vetődött fel, zavart és meghasonlást okozva, a gulyáskommunizmus és a leg-*

vidámabb barakk látomása. Pedig akkor még nem kötött meg a kompromisszum a kormányzat és az értelmiség vezetői között...” – vonja le a következtetést a szerző e vita-indító és vita tényeiből.

A *Kultúra és életforma* című tanulmány azonban nem „Pándi Pál szorgalmas tollából” származik, ahogy ezt Eörsi István véli. Váci Mihály költőé a főérdem, akinek az előző számunkban (7.) közölt *Se az atombomba, se az isten* című cikke adta az indítékot e polémia megkezdésére. Ebből való a *Kultúra és életforma* című tanulmány mintegy harmadrésze. Ezt idézőjelek árulják el. Erről egy közös munkaként közreadott szerkesztőségi cikk esetében amiatt kényszerülök szólni, mert az esszé szerzőjének ugyanebben a művében található jellemzése szerint Váci „.....fogalmi beszédre teljességgel alkalmatlan...” (I.m. 425.). E vitaindító tanulmány, mint közös mű őrzi a másik szerkesztőtársam: Pándi Pál és az én kezem nyomát s inspirációimat is. [...]

Benjámín László újra megszólal

[\[...\]](#)

Időközben elkészültek a folyóirat, az *Új Írás* induló számai. Megvalósulhatott az a tervem, amit szerkesztőtársaim is támogattak, hogy Benjámin László versei már az elsőben szerepeljenek. A *Kezesség*, az *Elérkezett s a Mi van a Hold túlsó felén* című régebbi darabokhoz csatoltuk a *Csodák* című költeményt. Így szólalhatott meg újra Benjámin László az *Új Írás* 1961. márciusi, első számában majd öt esztendeig tartó hallgatás után. Ez a fellépése akkoriban nagy feltűnést keltett. Persze, elsősorban a megjelenés tényére figyeltek fel az idő tájt szellemi életünkben, de maguk a versek is elismerő fogadtatásra találtak. Sokan úgy tekintettek rájuk, mint egy még ismeretlen, nagy értékeket hozó költői szakasz „hírnökeire”. Ezt a véleményt a későbbi értékelések is megerősítették, s igazolták. Például Alföldy Jenő a költőről írt monográfiájában a *Mi van a Hold túlsó felén* című költeményét az *Arany Jánoshoz* mellett a legjelentősebbnek tartotta mindabból, amit Benjámin László ekkor írt. „Az emberi haladás, a szellemi erőkre vetett hit költeménye, abból a fajtából, melyhez például Kálnoky László egy évtizeddel későbbi verse, a *Letépett álarcok* tartozik – de más példákat is említhetnék az értelemhez himnuszt író Simon Istvántól, a rapszodiát író Vas Istvántól és másoktól –, tágabb értelemben idevehető Juhász Ferentől az *Óda a repüléshez*, Nagy Lászlótól az *Ég és föld* – és így tovább. Mindenekelőtt Illyés Gyulát kell említeni, mert Benjámin Lászlónak ez a „legillyésgyulásabb” hangú és szellemű verse.” (Vérző zászlók, Magvető, 1986. 166. o.)

Hasonlóan elismeréssel emeli ki a költő e művét – a kilencvenes évek második felében – a már említett *Ezerkilencszázhatvanegy* című esszéjében Eörsi István költő, író,

műfordító, aki a maga írói modorában ezt írja róla: „...És bámulok néhány költőt, például Kassákot, aki az Új Írás júliusi számában néhány versével oázist varázsolt a sivatagba, vagy a *Mi van a hold túlsó felén* szerzőjét, Benjámin Lászlót, aki az úrkutatás híreitől nem a Nagy Szovjet Tompor vagy a konformista elhülyülés, hanem az emberiség egzisztenciális, filozófiai kérdései felé rugaszkodott el...” (I. m. 427. o.). megjegyzem, hogy Kassák Lajos versei is kérésre kerültek e számba. A költő, író és festőművész a *Költemények, rajzok* című kötetének szerkesztésekor, még a Szépirodalmi Könyvkiadóban, 1958-ban fogadott bizalmába. Elég volt egy jelzés, és már remek versekkel – ahogy ő nevezte, költeményekkel sietett a segítségemre, melyre az *Új Írásban* mindig számíthattam. [...]